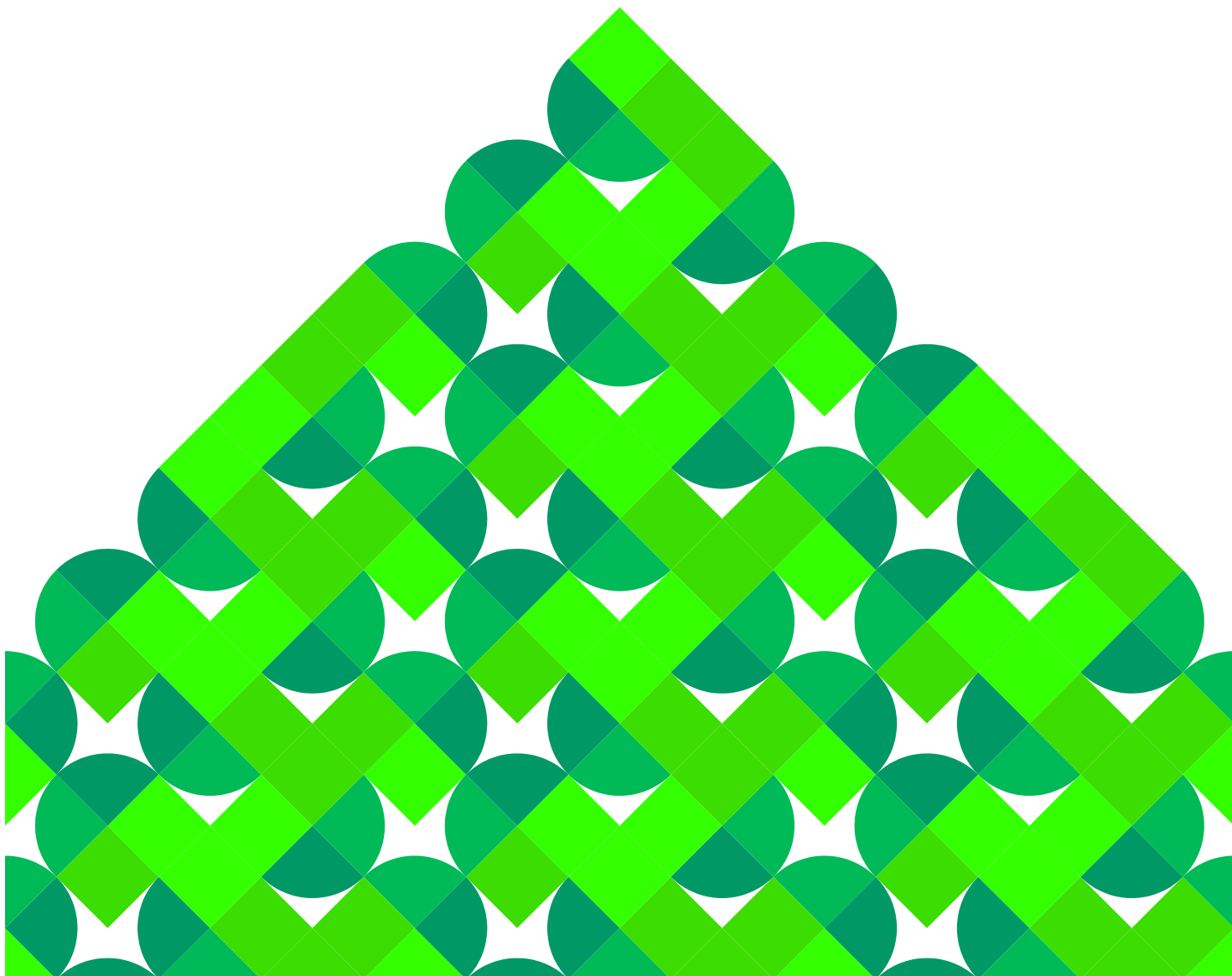

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Allmän kommentar nr 4 om rätten till inkluderande utbildning

Svensk översättning

Full delaktighet för alla

Myndigheten för delaktighet är en kunskapsmyndighet som arbetar inom funktionshindersområdet. Vi arbetar för att alla, oavsett funktionsförmåga, ska kunna vara fullt delaktiga i samhället.

Myndigheten för delaktighet, 2017

Allmän kommentar nr 4 om rätten till inkluderande utbildning

Nummer 2017:28

ISBN: 978-91-87883-42-2 (tryck)

ISBN: 978-91-87883-43-9 (pdf)

Publikationen finns att ladda ner från myndighetens webbplats www.mfd.se.

Alternativa format kan beställas från Myndigheten för delaktighet.

Postadress: Myndigheten för delaktighet, Box 1210, 172 24 Sundbyberg

E-post: info@mfd.se

Telefon: 08-600 84 00

Innehåll

I. Inledning.....	4
II. Normativt innehåll i artikel 24	7
III. Konventionsstaternas åtaganden	24
IV. Förhållande till andra bestämmelser i konventionen	27
V. Implementering på nationell nivå	34
Noteringar från översättningsprocessen (ö1 till ö22).....	44

I. Inledning

Kommentarer till den svenska översättningen. I översättningsprocessen har vissa noteringar gjorts som är numrerade i löpande text som ö1, ö2 och så vidare. Listan med noteringarna finns sist i dokumentet.

1

Personer med funktionsnedsättning har genom historien setts som mottagare av välfärd. Men i dag anser man att de har samma rättigheter som alla andra enligt internationell rätt. De har rätt till utbildning som är fri från diskriminering och som följer principen om jämlika^{ö1} möjligheter. Det finns flera konventioner och deklARATIONER som innehåller åtgärder som vittnar om en växande medvetenhet om, och förståelse för, rätten till utbildning för personer med funktionsnedsättning:

- konventionen om barnets rättigheter (1989)
- den internationella deklARATIONEN om utbildning för alla (1990)
- standardreglerna för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet (1993)
- SalamancadeklARATIONEN och dess ramverk för åtgärder (1994).

2

De senaste 30 åren har föreställningen om att inkludering är nyckeln till rätten till utbildning fått ett allt större erkännande. Det slås fast i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, som är det första juridiskt bindande instrumentet som hänvisar till konceptet inkluderande utbildning av god kvalitet. Det fjärde globala målet för hållbar utveckling^{ö2} bekräftar också värdet av inkluderande och likvärdig utbildning av god kvalitet.

Att utbildning är inkluderande är centralt för att alla elever^{ö3} ska få utbildning av hög kvalitet, inklusive personer med funktionsnedsättning. Det är också viktigt för att kunna utveckla inkluderande, fredliga och rättvisa samhällen. Dessutom finns det kraftfulla utbildningsmässiga, sociala och ekonomiska vinster att göra. Kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter bekräftar i sin tematiska studie av rätten till utbildning för personer med funktionsnedsättning att endast inkluderande utbildning kan leverera såväl utbildning av god kvalitet som social utveckling för personer med

funktionsnedsättning. Inkluderande utbildning är också en garanti för en allmängiltig och icke-diskriminerande rätt till utbildning.¹

3

Trots framstegen är kommittén oroad över de utmaningar som fortfarande finns kvar. Miljontals personer med funktionsnedsättning nekas fortfarande rätten till utbildning, och ännu fler har bara tillgång till utbildning i sammanhang där de är isolerade från sina kamrater och där utbildningen har en sämre kvalitet.

4

De hinder som gör att personer med funktionsnedsättning inte har tillträde och tillgång till⁶⁴ inkluderande utbildning utgörs av flera olika faktorer.

- a) Ett misslyckande att förstå eller implementera den människorättsbaserade modellen om funktionshinder. Modellen utgår ifrån att det är hinder i lokalsamhället och samhället i stort som exkluderar personer med funktionsnedsättning, snarare än funktionsnedsättningen hos den enskilda personen.
- b) En ständig diskriminering mot personer med funktionsnedsättning. Situationen förvärras av att de som bor på institutioner är isolerade och att det finns låga förväntningar på dem som lever i vanliga bostadsmiljöer. Det leder till att fördomar och rädsla kan eskalera utan att ifrågasättas.
- c) Bristande kunskap om hur inkluderande utbildning av god kvalitet, mångfald och lärande för alla fungerar, och vilka fördelar det innebär bland annat när det gäller konkurrenskraft. Bristerna gäller att uppsökande verksamhet inte når alla föräldrar samt avsaknad av lämpliga åtgärder vid stödbehov. Detta leder till missriktad rädsla och stereotypa uppfattningar om att inkludering försämrar utbildningskvaliteten eller på annat sätt påverkar andra negativt.
- d) En brist på uppdelad data och forskning som behövs för ansvarsutkrävande och programutveckling. Bristen hindrar utvecklingen av en effektiv politik och åtgärder som främjar inkluderande utbildning av god kvalitet.
- e) Bristande politisk vilja, sakkunskap och förmåga att implementera rätten till inkluderande utbildning inklusive otillräcklig utbildning i lärarkåren.
- f) Olämpliga och otillräckliga finansieringsmekanismer för att skapa incitament och skäliga åtgärder⁶⁵ för att inkludera studerande med

¹ A/HRC/25/29, paragraf 3.

funktionsnedsättning. Det gäller också finansieringsmekanismer för samordning mellan departement och för stöd och hållbarhet.

g) Bristande rättsmedel och mekanismer för upprättelse vid kränkningar.

5

Staterna som antagit konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning måste ta hänsyn till de underliggande allmänna principerna i konventionen vid alla åtgärder som vidtas för att implementera inkluderande utbildning. De måste också säkerställa att både processen för och resultatet av att utveckla ett inkluderande utbildningssystem stämmer överens med artikel 3.

6

Den allmänna kommentaren gäller för alla personer med faktisk eller upplevd funktionsnedsättning.² Kommittén erkänner att vissa grupper löper högre risk än andra att exkluderas från utbildning. Det gäller bland annat personer med intellektuell funktionsnedsättning eller med flera funktionsnedsättningar, personer med dövblindhet, personer med autism samt personer med funktionsnedsättning vid humanitära nödlägen.

7

Enligt artikel 4, paragraf 3, måste konventionsstaterna rådfråga och aktivt involvera personer med funktionsnedsättning i alla aspekter av planering, implementering, övervakning och utvärdering av politiska beslut för en inkluderande utbildning. Det ska göras genom organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning. Det gäller även barn med funktionsnedsättning. Personer med funktionsnedsättning, och när det är tillämpligt även deras familjer, måste erkännas som samarbetspartner och inte bara som mottagare av utbildning.

² Artikel 1, paragraf 2, i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

II. Normativt innehåll i artikel 24

8

Enligt artikel 24, paragraf 1, måste konventionsstaterna säkerställa att de förverkligar rätten till utbildning för personer med funktionsnedsättning i ett inkluderande utbildningssystem. Det ska göras på alla nivåer och innefattar alltså förskola, grundskola och gymnasium, högre utbildning, yrkesutbildning och livslångt lärande, fritidsaktiviteter och sociala aktiviteter.⁶⁶ Rätten till utbildning gäller för alla studerande, däribland personer med funktionsnedsättning, utan diskriminering och på jämlika villkor.

9

Att säkerställa rätten till inkluderande utbildning leder till att kultur, riktlinjer och praktik i alla formella och informella lärmiljöer behöver förändras. Förändringen handlar om att tillgodose varje studerandes identitet och olika behov tillsammans med åtagandet⁶⁷ att avlägsna alla hinder som begränsar den möjligheten. Det innebär att utbildningssystemets kapacitet behöver stärkas så att det kan nå alla elever. Det innebär också att fokusera på alla studerandes fullständiga och faktiska delaktighet, tillgänglighet, närvaro och prestation. Det gäller särskilt dem som av olika anledningar är exkluderade eller riskerar att marginaliseras.

Inkludering innefattar tillträde och tillgång till och framsteg inom formell och informell utbildning av hög kvalitet, utan diskriminering. Inkludering strävar efter att göra det möjligt för lokalsamhällen, system och strukturer att bekämpa diskriminering, däribland skadliga stereotyper, att erkänna mångfald, främja delaktighet och övervinna hinder för lärande och delaktighet för alla genom att fokusera på välbefinnande och framgång hos studerande med funktionsnedsättning. För detta krävs det en djupgående förändring av utbildningssystem när det gäller lagstiftning och politik, samt mekanismer för finansiering, administration, utformning, tillhandahållande och övervakning av utbildning.

10

Inkluderande utbildning ska förstås på följande sätt:

- a) Inkluderande utbildning är en grundläggande mänsklig rättighet för alla elever. Utbildning är i första hand en rättighet för den enskilda eleven, och inte för en förälder eller vårdnadshavare (när det handlar om barn). Föräldraansvaret är i det här fallet underordnat barnets rättigheter.

- b) Inkluderande utbildning är en princip som värdesätter alla studerandes välbefinnande, respekterar deras inneboende värdighet och självständighet, och som erkänner individers behov och deras förmåga att på ett effektivt sätt inkluderas i och bidra till samhället.
- c) Inkluderande utbildning är ett sätt att förverkliga andra mänskliga rättigheter. Det är det primära sättet för personer med funktionsnedsättning att själva ta sig ur fattigdom, få möjligheter att fullt ut delta i sina lokalsamhällen och att skydda sig mot att bli utnyttjade.³ Det är också det primära sättet att göra samhällen inkluderande.
- d) Inkluderande utbildning är resultatet av en pågående process där aktörerna åtagit sig att arbeta proaktivt med att undanröja hinder som motverkar rätten till utbildning. Inkluderande utbildning förutsätter dessutom förändringar i kultur, politik och praktik som tillgodoser möjligheten för ordinarie skolor att på ett effektivt sätt inkludera alla studerande.

11

Kommittén belyser vikten av att erkänna skillnaderna mellan exkludering, segregering, integrering och inkludering.

- Exkludering uppstår när studerande direkt eller indirekt hindras från eller nekas tillträde eller tillgång till utbildning i någon form.
- Segregering uppstår när studerande med funktionsnedsättning isoleras från studerande utan funktionsnedsättning. Det kan ske genom att de tillhandahålls utbildning i separata miljöer som är utformade för, eller som används för, särskilda eller olika funktionsnedsättningar.
- Integrering är en process som innebär att personer med funktionsnedsättning placeras i befintliga, allmänna utbildningsinstitutioner utifrån uppfattningen att de kan anpassa sig efter de standardiserade kraven inom sådana institutioner.⁴
- Inkludering innefattar en process med systemreformer som ger konkret form åt förändringar och modifieringar av innehåll, undervisningsmetoder, angreppssätt, strukturer och strategier inom utbildning för att övervinna hinder. Visionen är att alla studerande inom relevant åldersspann ska få ett rättvist och deltagande lärande i den miljö som bäst passar deras behov och

³ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, general comment No. 13 (1999) on the right to education, CESCR E/C.12/1999/10.

⁴ A/HRC/25/29, paragraf 4 och Unicefs The Right of Children with Disabilities to Education: A Right-Based Approach to Inclusive Education (Genève, 2012).

önskemål. Däremot kan det inte kallas inkludering när studerande med funktionsnedsättning placeras i ordinarie klasser utan att det görs några strukturella förändringar av till exempel organisation, läroplan eller undervisnings- och inlärningsstrategier. Dessutom garanterar inte integrering automatiskt en övergång från segregering till inkludering.

12

Följande punkter utgör grunden till inkluderande utbildning:

- a) Fokus på hela systemet: Utbildningsdepartement måste säkerställa att alla resurser investeras i att utveckla inkluderande utbildning och i att införa och genomföra nödvändiga förändringar i utbildningsverksamhetens kultur, politik och praktik.
- b) Hela lärmiljön: Ett engagerat ledarskap för utbildningsinstitutioner är avgörande för att introducera och införliva den kultur, politik och praktik som behövs för att uppnå inkluderande utbildning på alla nivåer. Det gäller bland annat i fråga om undervisning och relationer i klassrummet, styrelsemöten, lärarhandledning, rådgivande tjänster och skolhälsovård, skolresor, budgetanslag samt all samverkan med föräldrar till elever med och utan funktionsnedsättning, och när det är relevant med lokalsamhället och med allmänheten i stort.
- c) Fokus på hela personen: Alla personers förmåga till lärande erkänns, och det finns höga förväntningar på alla elever, däribland elever med funktionsnedsättning. Inkluderande utbildning erbjuder flexibla läroplaner och undervisnings- och inlärningsmetoder som är anpassade efter olika styrkor, behov och inlärningsstilar. Det här arbetssättet medför att det behövs stöd, skäligen åtgärder och tidiga insatser som gör att alla studerande kan uppnå hela sin potential. När undervisningsaktiviteter planeras ska fokus ligga på elevernas förmåga och ambition snarare än på innehållet. Målet med att ha fokus på hela personen är att få bort segregering i utbildningssammanhang genom inkluderande klassrumsundervisning i tillgängliga lärmiljöer och med lämpligt stöd. Utbildningssystemet måste tillhandahålla undervisning som utgår från individens behov i stället för att förutsätta att den studerande ska anpassa sig efter systemet.
- d) Stöd till lärare: Alla lärare och all annan personal får utbildning och fortbildning som ger dem de grundläggande värderingar och den kompetens som krävs för att de ska kunna skapa inkluderande lärmiljöer som inkluderar lärare med funktionsnedsättning. En inkluderande kultur

skapar en tillgänglig och stödjande miljö som uppmuntrar samarbete, interaktion och problemlösning.

- e) Respekt för och värdering av mångfald: Alla personer i inlärningsgemenskapen är lika välkomna och måste visas respekt som en del av mångfalden, oavsett funktionsnedsättning, ras^{ö8}, hudfärg, kön, språk, språklig kultur, religion, politiska och andra åsikter, nationell, etnisk, urfolkshärkomst eller social härkomst, och status som rör egendom, födelseplats, ålder eller ställning i övrigt. Alla studerande ska känna sig värderade, respekterade, inkluderade och lyssnade på. Det ska finnas effektiva metoder för att förebygga övergrepp och mobbning. Inkludering innebär ett fokus på de enskilda studerande.
- f) Lärvänlig miljö: Inkluderande lärmiljöer är tillgängliga miljöer där var och en känner sig trygg, stöttad, stimulerad och har möjlighet att uttrycka sig. I lärmiljön framhävs betydelsen av att involvera eleverna i skapandet av en positiv skolgemenskap. Kamratgruppens betydelse för inläring erkänns, för att skapa positiva relationer, vänskap och acceptans.
- g) Effektiva övergångar: Elever med funktionsnedsättning får det stöd som behövs för att säkerställa effektiva övergångar mellan inläring i skolan och yrkesutbildning, högskoleutbildning och slutligen arbete. Elevernas förmåga och självförtroende utvecklas. De får del av skäliga åtgärder, de blir likvärdigt bedömda och examinerade och deras förmågor och färdigheter intygas på jämlika villkor.
- h) Erkännande av samarbeten: Olika organisationer och föreningar uppmuntras att öka sin förståelse för och kunskap om funktionshinder. Det gäller lärarföreningar, studentföreningar och studentförbund, organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning, skolstyrelser, föräldraföreningar och andra formella och informella grupper för skolstöd. Föräldrars, vårdnadshavares och lokalsamhällets engagemang ses som en tillgång som kan bidra med resurser och styrkor. Förhållandet mellan lärmiljön och det omgivande samhället måste erkännas som ett steg på vägen till inkluderande samhällen.
- i) Övervakning: Inkluderande utbildning måste övervakas och utvärderas regelbundet som en kontinuerlig process för att säkerställa att det inte pågår formell eller informell segregering eller integrering. Enligt artikel 33 bör^{ö9} personer med funktionsnedsättning, däribland barn och personer med behov av omfattande stöd, vara delaktiga i övervakningen genom de organisationer som företräder dem. Även föräldrar eller vårdnadshavare till

barn med funktionsnedsättning kan vara med om det anses lämpligt. Indikatorer på funktionshinder och inkludering måste tas fram och användas i enlighet med Agenda 2030 för hållbar utveckling.

13

I enlighet med Unescos (Förenta nationernas organisation för utbildning, vetenskap och kultur) konvention mot diskriminering inom undervisningen och för att ge verkan åt artikel 24, paragraf 1, i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, måste konventionsstaterna säkerställa att rätten till utbildning garanteras utan diskriminering och på grundval av jämlika möjligheter.

Konventionsstaterna måste förbjuda all diskriminering på grund av funktionsnedsättning och garantera alla personer med funktionsnedsättning ett jämlikt och effektivt skydd mot diskriminering på alla grunder. Personer med funktionsnedsättning kan uppleva intersektionell diskriminering på grund av funktionsnedsättning, kön^{ö10}, religion, rättslig ställning, etnisk härkomst, ålder, sexuell läggning eller språk. Dessutom kan även föräldrar, syskon och andra släktingar uppleva diskriminering på grund av funktionsnedsättning genom anknytning.

Några av de åtgärder som krävs för att hantera alla former av diskriminering är att identifiera och avlägsna hinder som är rättsliga, fysiska, kommunikations- eller språkrelaterade, sociala, ekonomiska och attitydrelaterade inom utbildningsinstitutioner och i samhället. Rätten till icke-diskriminering innefattar rätten att inte utsättas för segregering och att skäligen åtgärder vidtas. Rätten måste förstås i en kontext av konventionsstaternas skyldighet att tillhandahålla tillgängliga lärmiljöer och att vidta skäligen åtgärder.

14

Väpnade konflikter, humanitära nödlägen och naturkatastrofer påverkar rätten till inkluderande utbildning i oproportionerligt hög grad. Konventionsstaterna bör arbeta med inkluderande och riskbegränsande strategier vid nödlägen för att ge heltäckande säkerhet i skolan som tar hänsyn till elever med funktionsnedsättning.

Under sådana omständigheter, måste tillfälliga lärmiljöer säkerställa rätten till utbildning för personer med funktionsnedsättning på jämlika villkor, särskilt barn. Miljöerna måste innefatta tillgängliga läromedel och skolanläggningar, tillgänglig rådgivning samt tillträde och tillgång till utbildning på lokalt

teckenspråk för döva elever. Enligt artikel 11 i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, och med tanke på den ökade risken för sexuellt våld i sådana sammanhang, måste det vidtas åtgärder för att säkerställa att lärmiljöerna är säkra och tillgängliga för kvinnor och flickor med funktionsnedsättning. Elever med funktionsnedsättning får inte nekas tillträde till utbildningsanläggningar på grund av att det inte skulle gå att evakuera dem vid ett nödläge. Skäliga åtgärder måste ombesörjas.

15

För att förverkliga artikel 24, paragraf 1 (a) måste utbildning syfta till fullständig utveckling av den mänskliga potentialen och känslan av värdighet och eget värde. Utbildning ska också stärka respekten för de mänskliga rättigheterna och den mänskliga mångfalden. Samma syften är också i enlighet med

- den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna
- konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter
- konventionen om barnets rättigheter.

Konventionsstaterna måste också säkerställa att utbildningen överensstämmer med syfte och mål i konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som de tolkas mot bakgrund av

- den internationella deklARATIONEN om utbildning för alla (artikel 1)
- konventionen om barnets rättigheter (artikel 29 (1))
- Wien-deklARATIONEN och handlingsprogrammet (del I, paragraf 33 och del II, paragraf 80)
- handlingsplanen för FN:s årtionde för utbildning om mänskliga rättigheter (paragraf 2).

Syftet och målet i konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter innehåller ytterligare beståndsdelar, såsom hänvisningar till jämställdhet och respekt för miljön.⁵ Att säkerställa rätten till utbildning handlar såväl om tillträde och tillgång till utbildningen som innehåll, och att satsningar ska göras för att upprätthålla ett brett spektrum av olika värderingar, inklusive förståelse och tolerans.⁶ Målet med inkluderande utbildning måste vara att främja ömsesidig respekt och människors lika värde, samt att skapa

⁵ Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, allmän kommentar nr 13.

⁶ Kommittén för barnets rättigheter, allmän kommentar nr 1 (2001) om syftet med utbildning.

lärmiljöer där synen på lärande, skolans kultur och läroplanen i sig speglar värdet av mångfald.

16

För att kunna implementera artikel 24, paragraf 1 (b) bör utbildning syfta till att utveckla personlighet, anlag och kreativitet, samt mentala, fysiska och kommunikationsmässiga förmågor hos personer med funktionsnedsättning så att de uppnår sin fulla potential. Utbildning för personer med funktionsnedsättning fokuserar alltför ofta på det som inte fungerar och på personernas faktiska eller upplevda funktionsnedsättningar och på att begränsa deras möjligheter till de fördefinierade och negativa antaganden som görs om deras potential.

Konventionsstaterna måste arbeta för att skapa möjligheter att bygga på den unika styrka och begåvning som finns hos varje individ med funktionsnedsättning.

17

För att förverkliga artikel 24, paragraf 1 (c) måste syftet med utbildning vara att göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att fullständigt och faktiskt delta i ett fritt samhälle. Kommittén betonar artikel 23 (3) i konventionen om barnets rättigheter när det gäller barn med funktionsnedsättning. Den slår fast att de måste få assistans för att säkerställa att de har effektivt tillträde och tillgång till utbildning på ett sätt som främjar barnets största möjliga sociala integrering och individuella utveckling.

Konventionsstaterna måste erkänna att individuellt stöd och skäliga åtgärder är prioriterade insatser och bör vara avgiftsfria vid all obligatorisk utbildning.

18

För att implementera artikel 24, paragraf 2 (a) bör det vara förbjudet att exkludera personer med funktionsnedsättning från allmän utbildning i det ordinarie utbildningssystemet. Det inkluderar all lagstiftning och alla regleringar som begränsar inkludering på grund av funktionsnedsättning eller graden av funktionsnedsättning, till exempel genom att villkora inkludering i förhållande till individens potential, eller genom att hävda att åtagandet att vidta skäliga åtgärder innebär en oproportionerlig och orimlig börda.

Med allmän utbildning avses alla ordinarie lärmiljöer och avdelningar som ansvarar för utbildning. Direkt exkludering skulle vara att kategorisera vissa studerande som ”obildbara” och därmed inte kvalificerade till att få tillträde

och tillgång till utbildning. Indirekt exkludering skulle vara ett krav på att klara ett allmänt prov som villkor för att få gå i skolan, utan skäliga åtgärder och stöd.

19

För att implementera artikel 4, paragraf 1 (b) i konventionen, bör konventionsstaterna vidta alla tillämpliga åtgärder, inklusive lagstiftning, för att ändra eller avskaffa befintliga lagar, regleringar, sedvänjor och praktik som medför diskriminering mot personer med funktionsnedsättning och som strider mot artikel 24. När det är nödvändigt, bör diskrimineringslagar, regleringar, sedvänjor och praktik avskaffas eller ändras på ett systematiskt sätt inom en fastställd tidsram.

20

För att förverkliga artikel 24, paragraf 2 (b) måste personer med funktionsnedsättning ha tillträde och tillgång till inkluderande och avgiftsfri utbildning av god kvalitet på grundskole- och gymnasienivå. Det måste också säkerställas en smidig övergång mellan skolformerna på jämlika villkor i lokalsamhället.

Kommitténs utgångspunkt är att utbildningssystemet måste innehålla fyra sammanhängande delar för att det ska gå att fullgöra denna skyldighet. Delarna bygger på rekommendationen från kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, och är

- tillgång
- tillgänglighet
- godtagbarhet
- anpassbarhet.⁷

Tillgång (availability)

21

Det måste finnas tillgång till offentliga och privata utbildningsinstitutioner och utbildningsprogram i tillräcklig omfattning och kvalitet. Konventionsstaterna måste garantera bred tillgång till utbildningsplatser för elever med funktionsnedsättning på alla nivåer i samhället.

⁷ Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, allmän kommentar nr 13.

Tillgänglighet (accessibility)

22

I enlighet med artikel 9 i konventionen och kommitténs allmänna kommentar nr 2 (2014) om tillgänglighet måste utbildningsinstitutioner och utbildningsprogram vara tillgängliga för alla utan att diskriminera. Hela utbildningssystemet måste vara tillgängligt. Det gäller byggnader, information och kommunikationsverktyg (inklusive hörseltekniska system), läroplaner, lärmaterial, undervisningsmetoder, bedömning samt språk- och stödtjänster. Miljön för studerande med funktionsnedsättning måste vara utformad för att främja inkludering och garantera deras jämlikhet genom hela utbildningen.⁸ Det gäller till exempel skoltransport, vattenanläggningar och sanitära anläggningar (som hygien- och toalettanläggningar), skolmatsalar och fritidsutrymmen, som bör vara inkluderande, tillgängliga och säkra.

Konventionsstaterna måste förbinda sig att omgående införa universell utformning. Konventionsstaterna bör förbjuda och införa sanktioner mot att bygga någon som helst framtida utbildningsinfrastruktur som är otillgänglig, och även upprätta en effektiv övervakningsmekanism och en tidsram för att göra alla befintliga lärmiljöer tillgängliga. Konventionsstaterna måste också förbinda sig att vidta skäligen åtgärder i lärmiljöer när det behövs. Förhållningssättet universell utformning utesluter inte tillhandahållandet av hjälpmedelsprodukter, applikationer och programvara till elever med funktionsnedsättning som kan ha behov av det.

Tillgänglighet är ett dynamiskt koncept, och dess tillämpning kräver regelbundna justeringar av regelverk och teknik. Konventionsstaterna måste säkerställa att den snabba utvecklingen med innovation och ny teknik som är utformad för att förbättra inlärning är tillgänglig för alla som lär sig, däribland personer med funktionsnedsättning.

23

Kommittén lyfter fram att det finns en utbredd brist på läroböcker och andra lärmaterial i tillgängliga format och språk, däribland teckenspråk.

Konventionsstaterna måste i god tid investera för att utveckla resurser i form av tryckt text eller punktskrift och digitala format, däribland med hjälp av innovativ teknik. Konventionsstaterna bör också överväga att ta fram normer

⁸ Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, allmän kommentar nr 2.

och riktlinjer för att överföra tryckt material till tillgängliga format och språk och att göra tillgänglighet till en central aspekt vid utbildningsrelaterade upphandlingar.

Kommittén uppmanar konventionsstaterna att skyndsamt ratificera och implementera Marrakechfördraget om att underlätta tillgången till publicerade verk för personer som är blinda, synsvaga eller har annat läshandikapp⁹.

24

Tillgänglighet kräver att utbildning på alla nivåer är ekonomiskt överkomlig för elever med funktionsnedsättning. Skäliga åtgärder bör inte medföra några ytterligare kostnader för elever med funktionsnedsättning. Obligatorisk, avgiftsfri och tillgänglig grundskoleutbildning av god kvalitet är en omedelbar skyldighet.

Enligt Agenda 2030 för hållbar utveckling måste konventionsstaterna fortlöpande vidta åtgärder för att säkerställa att alla barn, däribland barn med funktionsnedsättning, genomgår avgiftsfri och likvärdig gymnasieutbildning av god kvalitet. De måste också vidta åtgärder för att säkerställa att alla kvinnor och män med funktionsnedsättning på jämlika villkor har tillgång till prisvärd och kvalitativ teknisk utbildning, yrkesutbildning och högre utbildning, däribland på universitet, samt möjlighet till livslångt lärande. Konventionsstaterna måste säkerställa att personer med funktionsnedsättning har möjlighet att delta i utbildning inom både offentliga och privata utbildningsinstitutioner på jämlika villkor.

Godtagbarhet (acceptability)

25

Godtagbarhet är åtagandet att utforma och implementera alla utbildningsrelaterade anläggningar, varor och tjänster med full hänsyn till och med respekt för de anspråk, kulturer, åsikter och språk som personer med funktionsnedsättning har. Utformningen av och innehållet i utbildningen som tillhandahålls måste vara godtagbart för alla.

Konventionsstaterna måste aktivt vidta åtgärder för att säkerställa att utbildningen är av god kvalitet för alla.⁹ Inkludering och god kvalitet ger

⁹ Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, allmän kommentar nr 13.

ömsesidiga vinster: ett inkluderande förhållningssätt kan ha stor betydelse för utbildningens kvalitet.

Anpassbarhet^{ö12} (adaptability)

26

Kommittén uppmuntrar konventionsstaterna att tillämpa förhållningssättet ”universal design for learning” (universell utformning för lärande). Det är ett förhållningssätt som omfattar ett antal principer som ger lärare och annan personal en struktur för att skapa flexibla lärmiljöer och att utveckla instruktioner för hur de kan möta olika behov hos alla elever. Förhållningssättet utgår från att varje studerande lär sig på sitt unika sätt. Det innefattar att utveckla flexibla inlärningssätt, skapa engagerande klassrumsmiljöer, upprätthålla höga förväntningar på alla studerande och samtidigt tillåta olika sätt att uppfylla förväntningarna, stärka lärarna i att se sina undervisningsmetoder på nya sätt samt fokusera på utbildningens resultat för alla, däribland personer med funktionsnedsättning.

Konventionsstaterna måste ta fram läroplaner och utforma och tillämpa dem så att de passar för och kan anpassas efter det som varje elev behöver och samtidigt tillhandahåller lämplig pedagogisk återkoppling. Standardiserade bedömningar måste ersättas med olika och flexibla sätt att bedöma och utvärdera individuella framsteg på vägen mot breda mål som tillhandahåller alternativa vägar till inlärning.

27

Enligt artikel 24, paragraf 2 (b) måste personer med funktionsnedsättning ha möjlighet att gå i grundskola och gymnasium i de lokalsamhällen där de bor. Studerande bör inte skickas hemifrån. Lärmiljön måste finnas inom ett tryggt fysiskt avstånd för personer med funktionsnedsättning, vilket innefattar säkra resvägar och transportmedel, alternativt måste utbildningen finnas tillgänglig via informations- och kommunikationsteknik.

Konventionsstaterna bör dock undvika att helt låta tekniken ersätta möjligheten för studerande med funktionsnedsättning att vara direkt delaktiga och interagera med lärare och andra förebilder i själva lärmiljön. Aktivt deltagande tillsammans med andra studerande, däribland syskon till elever med funktionsnedsättning, är en viktig del i rätten till inkluderande utbildning.

28

Enligt artikel 24, paragraf 2 (c) måste konventionsstaterna tillhandahålla skäligen åtgärder så att enskilda studerande får tillträde och tillgång till utbildning på jämlika villkor. Skälighet ska förstås som resultatet av en kontextbaserad prövning som innefattar dels en analys av hur relevanta och effektiva åtgärderna är, dels en analys av det förväntade målet att motverka diskriminering. Tillgången till resurser och de ekonomiska konsekvenserna vägs in i bedömningen av vad som är en oproportionerlig börda. Skyldigheten att tillhandahålla skäligen åtgärder är utkrävbar från den tidpunkt då en person begär åtgärderna.¹⁰

Konventionsstaterna måste införa riktlinjer som förpliktigar till att tillhandahålla skäligen åtgärder på nationell nivå, lokal nivå och utbildningsinstitutionsnivå och på alla utbildningsnivåer. I vilken utsträckning skäligen åtgärder ska tillhandahållas måste avgöras i ljuset av det övergripande åtagandet att utveckla ett inkluderande utbildningssystem där de befintliga resurserna utnyttjas maximalt och nya resurser utvecklas. Att avhålla sig från att arbeta för inkluderande utbildning genom att hänvisa till brist på resurser eller finanskriser är en kränkning av artikel 24.

29

Kommittén upprepar på nytt att det finns en distinktion mellan det allmänna tillgänglighetskravet och åtagandet att tillhandahålla skäligen åtgärder.¹¹ Tillgänglighet är till fördel för olika grupper i befolkningen och bygger på ett antal normer som implementeras gradvis. Det går inte att ange oproportionerlighet eller orimlig börda som skäl till att inte tillhandahålla tillgänglighet. Skäligen åtgärder är något som gäller en individ och fungerar som ett komplement till tillgänglighetskravet. En individ kan legitimt begära att skäligen åtgärder vidtas även om konventionsstaten i fråga har uppfyllt tillgänglighetskraven.

30

Definitionen av vad som är proportionerligt beror på sammanhanget. Tillgången till åtgärder bör betraktas utifrån den större mängd utbildningsresurser som finns i utbildningssystemet och inte begränsas till de resurser som finns på utbildningsinstitutionen i fråga. Det bör alltså vara möjligt att flytta

¹⁰ Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, allmän kommentar nr 2.

¹¹ *ibid.*

resurser inom systemet. Det finns ingen lösning som passar alla^{ö13} när det gäller skäliga åtgärder, eftersom olika studenter med samma funktionsnedsättning kan ha behov av olika åtgärder. Exempel på åtgärder kan vara att

- byta klassrum för lektionen,
- tillhandahålla olika former av kommunikation under lektionerna som
 - förstorad text
 - undervisningsmaterial eller ämnen med symboler, eller
 - material som delas ut i ett alternativt format
- ge studerande tillgång till någon som antecknar åt dem eller en språktolk, eller
- tillåta studerande att använda hjälpmedel både vid undervisning och i bedömningsituationer.

Även icke-materiella åtgärder måste övervägas. Det kan till exempel handla om att ge en studerande mer tid, minska bakgrundsljud (känslighet för sensorisk överbelastning), använda alternativa bedömningsmetoder och ersätta en del av läroplanen med ett alternativ.

Berörda parter måste samtala för att säkerställa att åtgärderna uppfyller den studerandes behov, önskemål och val, och även säkerställa att utbildningsinstitutionen i fråga kan genomföra åtgärderna. De berörda parterna är utbildningsmyndigheter och de som tillhandahåller utbildning, utbildningsinstitutionen, den studerande med funktionsnedsättning och även, i de fall det är lämpligt och beroende på ålder och förmåga, den studerandes föräldrar, vårdnadshavare eller andra familjemedlemmar. Tillhandahållandet av skäliga åtgärder får inte vara beroende av att det finns en medicinsk diagnos för funktionsnedsättningen utan bör i stället utgå från en utvärdering av sociala hinder för utbildning.

31

Att neka någon skäliga åtgärder är en form av diskriminering. Skyldigheten att tillhandahålla skäliga åtgärder gäller omedelbart och är inte föremål för gradvist förverkligande.

Konventionsstaterna måste säkerställa att det finns oberoende system som övervakar åtgärdernas lämplighet och effektivitet. De måste också tillhandahålla säkra och tillgängliga mekanismer i god tid för att kunna ge den studerande med funktionsnedsättning upprättelse om det är så att åtgärderna inte tillhandahålls på ett adekvat sätt eller om den studerande utsatts för

diskriminering. Det kan även vara relevant att ge upprättelse till de studerandes familjer. Det är också nödvändigt att det finns åtgärder som skyddar personer som utsatts för diskriminering från att utsättas ytterligare under upprättelseprocessen.

32

För att implementera artikel 24, paragraf 2 (d) bör studerande med funktionsnedsättning vara berättigade till det stöd som behövs för att underlätta effektiv utbildning och som gör det möjligt för dem att uppfylla sin potential på jämlika villkor. Det bör finnas stöd i form av generellt tillträde och tillgång till tjänster och anläggningar inom utbildningssystemet som säkerställer att studerande med funktionsnedsättning har möjlighet att uppfylla sin potential i så hög grad som det är möjligt. Det innefattar bland annat att det ska finnas pedagoger som har tillräcklig utbildning och som får tillräckligt stöd. Det ska också finnas kuratorer, psykologer och annan lämplig personal inom vård och sociala tjänster samt tillgång till stipendier och ekonomiska resurser.

33

För att förverkliga artikel 24, paragraf 2 (e) krävs det att adekvat, kontinuerligt och individanpassat stöd tillhandahålls direkt. Kommittén betonar vikten av att tillhandahålla individualiserade utbildningsplaner i de fall det identifieras vilka skäligen åtgärder som behövs och vilket särskilt stöd som en viss studerande behöver.

Det kan till exempel handla om att tillhandahålla kompensatoriska hjälpmedel, särskilda lärmaterial i alternativa eller tillgängliga format, metoder och medel för kommunikation samt kommunikationshjälpmedel, andra hjälpmedel och informationsteknik. Stödet kan också vara en kvalificerad elevassistent som antingen delas av flera studerande eller fungerar som stöd för en individ, beroende på vad eleven behöver. Individualiserade utbildningsplaner måste ta hänsyn till de övergångar som elever upplever mellan ett segregerat och ett ordinarie sammanhang och mellan olika utbildningsstadier.

Det bör regelbundet övervakas och utvärderas hur effektiva planerna är, och den berörda eleven bör vara direkt involverad i den processen. Vilken typ av åtgärder som ska tillhandahållas måste avgöras i samarbete med den studerande och, när det är lämpligt, även tillsammans med föräldrar, vårdnadshavare eller andra tredje parter. Om det visar sig att det inte finns något stöd att tillgå, eller om stödet är otillräckligt, måste eleven ha tillgång till klagomålsmekanismer.

34

Alla stödåtgärder som tillhandahålls måste vara i linje med målet att uppnå inkludering. Därför måste åtgärderna utformas så att de ökar möjligheterna för studerande med funktionsnedsättning att delta i klassrummet och i aktiviteter utanför skolan tillsammans med sina klasskamrater, snarare än att marginalisera dem.

35

När det gäller artikel 24, paragraf 3 misslyckas många konventionsstater med att tillhandahålla lämpliga åtgärder som gör att personer med funktionsnedsättning kan tillägna sig de livskunskaper, språkkunskaper och sociala färdigheter som är nödvändiga för att de ska kunna delta i utbildningen och i lokalsamhället. Det gäller särskilt personer med diagnoser inom autismspektrum, personer med kommunikationssvårigheter och personer med sensorisk funktionsnedsättning.

- a) Studerande som är blinda eller har en synnedsättning^{ö14} måste ges möjlighet att lära sig punktskrift, alternativ skrift, alternativa och kompletterande medel och format för kommunikation samt färdigheter när det gäller orienteringsförmåga och att kunna ta sig fram^{ö15}.

Det bör finnas stöd till investeringar för att få tillgång till lämplig teknik och alternativa kommunikationssystem som underlättar inläringen. Kamratstöd och mentorprogram bör införas och uppmuntras.

- b) Döva och hörselskadade studerande måste ges möjligheten att lära sig teckenspråk, och det måste vidtas åtgärder för att erkänna och främja den språkliga identiteten inom dövsamhället.

Kommittén uppmärksammar konventionsstaterna på Unescos konvention mot diskriminering inom undervisningen som, fastställer att barn har rätt till undervisning på sitt eget språk. Konventionsstaterna påminns också om att enligt artikel 30, paragraf 4 i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning är personer med funktionsnedsättning berättigade till att deras särskilda kulturella och språkliga identiteter erkänns och stöds på jämlika villkor. Det gäller bland annat teckenspråk och dövkultur. Dessutom måste hörselskadade studerande ha tillgång till såväl talträning som teknik för teleslinga och textning av god kvalitet.

- c) Studerande med synskada eller dövblindhet eller som är döva eller hörselskadade måste ges utbildning på de språk och med de medel och format för kommunikation som är lämpligast för den enskilda personen. Utbildningen ska också ske i miljöer som maximerar den personliga,

utbildningsmässiga och sociala utvecklingen både i formella skolsammanhang och utanför dem.

Kommittén betonar att konventionsstaterna bör tillhandahålla det stöd som krävs för att skapa sådana inkluderande miljöer, däribland genom resurser, hjälpmedel och kompetens när det gäller orienteringsförmåga och att kunna ta sig fram.

- d) Elever med kommunikationssvårigheter måste ges möjlighet att uttrycka sig och lära sig genom alternativ eller kompletterande kommunikation. Det kan innefatta teckenspråk, mer eller mindre tekniskt avancerade kommunikationshjälpmedel som surfplattor med talfunktion, olika rösthjälpmedel och kommunikationsböcker.

Konventionsstaterna bör investera i att utveckla expertkunskap, teknik och tjänster som främjar tillgången till lämplig teknik och alternativa kommunikationssystem som underlättar inläring.

- e) Elever som har svårigheter med social kommunikation måste få stöd genom anpassade inlärningslösningar. Exempel på sådana lösningar kan vara att arbeta i par, att arbeta med kamrathandledning, att sitta nära läraren samt att skapa en miljö som är strukturerad och förutsägbar.
- f) Elever med intellektuell funktionsnedsättning måste tillhandahållas konkreta, väl synliga och lättlästa undervisnings- och lärmaterial i en trygg, tyst och strukturerad lärmiljö där fokus ligger på de färdigheter som bäst förbereder de studerande för ett oberoende liv och yrkesliv.

Konventionsstaterna bör investera i inkluderande och interaktiva klassrum där det används alternativa pedagogiska strategier och bedömningsmetoder.

36

För att förverkliga artikel 24, paragraf 4 krävs det att konventionsstaterna vidtar lämpliga åtgärder för att anställa administrativ personal, pedagoger och annan skolpersonal som är kvalificerade för att arbeta effektivt i inkluderande lärmiljöer och som har kunskaper i teckenspråk eller punktskrift, samt kompetens när det gäller orienteringsförmåga och att kunna ta sig fram. Nyckeln till att införa och upprätthålla inkluderande utbildning är att ha tillräckligt mycket kvalificerad och engagerad skolpersonal. Bristen på förståelse och kompetens utgör fortfarande allvarliga hinder mot inkludering.

Konventionsstaterna måste säkerställa att alla lärare har utbildning i inkluderande utbildning som bygger på den människorättsbaserade modellen om funktionshinder.

37

Konventionsstaterna måste investera i och stötta rekrytering och fortbildning av lärare med funktionsnedsättning. Det innefattar att avlägsna eventuella rättsliga hinder och riktlinjer som kräver att kandidaterna uppfyller vissa medicinska urvalskriterier. Det innefattar också att tillhandahålla skäliga åtgärder för att de ska kunna arbeta som lärare. Närvaron av lärare med funktionsnedsättning främjar att personer med funktionsnedsättning kan komma in i läraryrket på jämlika villkor. De för med sig unik expertis och kompetens till skolan, bidrar till att avlägsna hinder och fungerar som viktiga förebilder.

38

För att verkställa artikel 24, paragraf 5 bör konventionsstaterna säkerställa att personer med funktionsnedsättning har tillträde och tillgång till allmän högre utbildning, yrkesutbildning, vuxenutbildning och livslångt lärande på jämlika villkor utan diskriminering. För att säkerställa jämlikt tillträde och jämlik tillgång till utbildning på dessa nivåer, måste attitydrelaterade, fysiska, språkliga, kommunikationsmässiga, ekonomiska, rättsliga eller andra hinder identifieras och undanröjas. Skäliga åtgärder måste tillhandahållas för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning inte utsätts för diskriminering.

Konventionsstaterna bör överväga positiv särbehandling inom högre utbildning till förmån för studenter med funktionsnedsättning.

III. Konventionsstaternas åtaganden

39

Konventionsstaterna bör åta sig att respektera, skydda och fullgöra vart och ett av de väsentliga kännetecknen som ingår i rätten till inkluderande utbildning:

- tillgång
- tillgänglighet
- godtagbarhet
- anpassbarhet.

Åtagandet att respektera medför krav på att undvika åtgärder som hindrar någon från att åtnjuta rätten till utbildning, såsom lagar som exkluderar vissa barn med funktionsnedsättning från utbildning eller att neka någon tillgänglighet eller skäliga åtgärder.

Åtagandet att skydda medför krav på att vidta åtgärder som gör att tredje parter inte kan hindra någon från att åtnjuta rätten till utbildning. Det kan till exempel handla om föräldrar som vägrar att skicka flickor med funktionsnedsättning till skolan eller privata institutioner som inte tar emot personer med funktionsnedsättning på grund av deras funktionsnedsättning.

Åtagandet att förverkliga medför krav på att vidta åtgärder som gör det möjligt för och stödjer personer med funktionsnedsättning att åtnjuta rätten till utbildning. Det kan till exempel handla om att utbildningsinstitutioner är tillgängliga och att utbildningssystemen är adekvat anpassade med lämpliga resurser och tjänster.

40

Artikel 4, paragraf 2 kräver att konventionsstaterna utnyttjar sina tillgängliga resurser maximalt för att vidta åtgärder för att fullt ut fullgöra de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna. Vid behov kan de göra det inom ramen för internationellt samarbete.

Ett gradvist förverkligande innebär att konventionsstaterna har ett specifikt och kontinuerligt åtagande att röra sig så snabbt och effektivt som möjligt mot ett fullständigt förverkligande av artikel 24.¹² Det är inte förenligt med att

¹² Se kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, allmän kommentar nr 3 (1990) om konventionsstaternas åtaganden.

upprätthålla två skilda utbildningssystem, där ett är generellt och ett är speciellt eller segregerat. Ett gradvist förverkligande måste förstås utifrån konventionens övergripande mål att fastställa tydliga åtaganden för konventionsstaterna när det gäller att fullständigt förverkliga rättigheterna i fråga. På liknande sätt uppmuntras konventionsstaterna att omdefiniera sina budgetanslag för utbildning och bland annat föra över anslag för att utveckla inkluderande utbildning. Åtgärder som medvetet för utvecklingen bakåt i det hänseendet får inte i oproportionerligt hög grad riktas mot elever med funktionsnedsättning, oavsett utbildningsnivå.¹³ Sådana åtgärder är bara tillåtna som tillfälliga lösningar under en begränsad period vid kriser. Åtgärderna måste vara nödvändiga och proportionerliga, får inte vara diskriminerande och måste innefatta alla åtgärder som finns tillgängliga för att mildra ojämlikhet.¹⁴

41

Ett gradvist förverkligande har ingen negativ påverkan på de skyldigheter som gäller omedelbart. Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter har uppgett i sin allmänna kommentar nr 3 (1990) om konventionsstaternas skyldigheter, att konventionsstaterna har som ett minsta kärnåtagande att säkerställa att åtminstone de väsentliga miniminivåerna tillfredsställs för var och en av delarna som ingår i rätten till utbildning.¹⁵ Därför bör konventionsstaterna implementera följande grundläggande rättigheter omedelbart:

- a) Icke-diskriminering som gäller i alla aspekter av utbildning och som omfattar alla internationellt sett förbjudna grunder för diskriminering. Konventionsstaterna måste säkerställa att personer med funktionsnedsättning inte exkluderas från utbildning samt avlägsna ogynnsamma strukturella omständigheter för att uppnå faktisk delaktighet och jämlikhet för alla personer med funktionsnedsättning. De måste vidta omedelbara åtgärder för att avlägsna alla former av rättslig, administrativ och annan diskriminering som motverkar rätten till tillträde och tillgång till inkluderande utbildning. Tillämpning av positiv särbehandling innebär inte någon kränkning av rätten till icke-diskriminering i fråga om utbildning, så

¹³ Se kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, allmän kommentar nr 3 (1990) om konventionsstaternas åtaganden.

¹⁴ Brev daterat den 16 maj 2012 från ordföranden för kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter till konventionsstaterna som antagit konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

¹⁵ Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, allmän kommentar nr 3.

länge sådana åtgärder inte leder till att ojämlika eller skilda normer för olika grupper upprätthålls.

- b) Skäliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning inte exkluderas från utbildning. Att inte lyckas tillhandahålla skäliga åtgärder är en form av diskriminering på grund av funktionsnedsättning.
- c) Obligatorisk och avgiftsfri grundskoleutbildning som alla har tillgång till. Med inkludering som utgångspunkt måste konventionsstaterna vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att garantera alla barn och unga med funktionsnedsättning denna rätt. Kommittén uppmanar konventionsstaterna att säkerställa att alla barn och ungdomar har tillgång till och kan genomgå utbildning av god kvalitet i form av minst 12 års avgiftsfri, offentligt finansierad, inkluderande och likvärdig grundskole- och gymnasieutbildning, varav minst nio år ska vara obligatoriska. Det ska även finnas tillgång till utbildning av god kvalitet för barn och ungdomar som inte går i skolan genom en rad metoder på det sätt som det beskrivs i Education 2030 Framework for Action¹⁶.

42

Konventionsstaterna måste anta och implementera en nationell strategi för utbildning som innefattar att tillhandahålla utbildning på alla nivåer och för alla elever med utgångspunkt i inkludering och jämlika möjligheter. Utbildningsmålen i artikel 24, paragraf 1 innebär motsvarande åtaganden för konventionsstaterna och måste därför betraktas som jämförbara med omedelbart genomförande.

43

När det gäller internationellt samarbete, och i enlighet med det fjärde hållbarhetsmålet och Education 2030 Framework for Action, måste allt bilateralt och multilateralt samarbete syfta till inkluderande och likvärdig utbildning av god kvalitet och främja möjligheter till livslångt lärande för alla. Det innefattar stöd för kunskapsbyggande och möjligheten att utbyta och dela med sig av information och goda exempel, forskning, kunskapsstöd och ekonomiskt stöd samt tillgången till tillgänglig teknik och hjälpmedel. Alla data om och utgifter för internationellt stöd inom utbildning bör delas upp efter funktionsnedsättning. Att överväga en internationell samordningsmekanism för inkluderande utbildning för att implementera det fjärde hållbarhetsmålet och bygga upp kunskap skulle bidra till en bättre dialog kring riktlinjer och att övervaka de framsteg som görs.

IV. Förhållande till andra bestämmelser i konventionen

44

Konventionsstaterna måste erkänna alla mänskliga rättigheter som odelbara och ömsesidigt beroende av varandra. Utbildning är väsentligt för att andra rättigheter ska kunna förverkligas fullständigt och i praktiken.¹⁶ Det omvända gäller också, det vill säga att rätten till inkluderande utbildning bara kan förverkligas om vissa andra rättigheter är implementerade.

Rätten till utbildning måste understödjas genom att det skapas inkluderande miljöer i samhället i stort. Det gör att det är nödvändigt att anta den människo-
rättsbaserade modellen om funktionshinder. Den erkänner skyldigheten att undanröja samhällseliga hinder som exkluderar och marginaliserar personer med funktionsnedsättning och behovet att vidta åtgärder som säkerställer att följande rättigheter implementeras:

45

Artikel 5 slår fast principen om allas lika skydd inför och enligt lagen.

Konventionsstaterna måste förbjuda all diskriminering på grund av funktionsnedsättning och tillhandahålla personer med funktionsnedsättning ett effektivt och jämlikt skydd mot diskriminering på alla grunder. För att hantera systemisk och strukturell diskriminering och för att säkerställa ”lika nytta av lagen” måste konventionsstaterna aktivt vidta åtgärder, för att ta bort till exempel byggda, kommunikativa och andra hinder som förekommer i det allmänna utbildningssystemet.

46

Artikel 6 erkänner att kvinnor och flickor med funktionsnedsättning utsätts för flerfaldig diskriminering och att konventionsstaterna måste vidta åtgärder för att säkerställa att de kan åtnjuta sina rättigheter på jämlika villkor. Intersektionell diskriminering och exkludering är stora hinder mot förverkligandet av rätten till utbildning för kvinnor och flickor med funktionsnedsättning.

¹⁶ Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, allmän kommentar nr 11 (1999) om handlingsplaner för grundskoleutbildning, och nr 13.

Konventionsstaterna måste identifiera och avlägsna sådana hinder. Det kan till exempel gälla könsrelaterat våld och att utbildning för kvinnor och flickor med funktionsnedsättning inte värdesätts.

Konventionsstaterna måste också vidta särskilda åtgärder för att säkerställa att rätten för kvinnor och flickor med funktionsnedsättning till utbildning inte förhindras av diskriminering på grund av kön eller funktionsnedsättning, stigma eller fördomar. Skadliga stereotyper om kön eller funktionsnedsättning i läroböcker och läroplaner måste tas bort.

Utbildning spelar en viktig roll när det gäller att bekämpa traditionella föreställningar om kön som upprätthåller patriarkala och paternalistiska strukturer i samhället.¹⁷ Konventionsstaterna måste säkerställa att kvinnor och flickor med funktionsnedsättning får tillgång till utbildningssystemet och rehabiliteringstjänster och att de stannar kvar där, eftersom det gör det möjligt för dem att utvecklas, göra framsteg och uppnå egenmakt¹⁷.

47

Artikel 7 kräver att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn med funktionsnedsättning. Barnets bästa är ett koncept vars syfte är att säkerställa att barnet fullständigt och faktiskt kan åtnjuta alla mänskliga rättigheter samt säkerställa en helhetsutveckling¹⁸ för barnet.¹⁸

Alla beslut som tas om vad som är bäst för ett barn med funktionsnedsättning måste ta hänsyn till barnets åsikter och egna identitet, att bevara familjen, barnets omsorg, skydd och säkerhet, eventuell särskild sårbarhet samt barnets rätt till hälsa och utbildning. Konventionen om barnets rättigheter bekräftar att barnets bästa måste ligga till grund för politik och åtgärder som rör utbildning.

Artikel 7, paragraf 3 kräver vidare att barn med funktionsnedsättning har rätt att uttrycka sina åsikter och att dessa ska tillmätas betydelse i alla frågor som påverkar barnet på jämlika villkor, utifrån barnets ålder och mognadsgrad

Barn med funktionsnedsättning måste få stöd som är lämpligt med tanke på deras funktionsnedsättning och ålder. Barns rätt att vara delaktiga i sin utbildning måste garanteras barn med funktionsnedsättning på jämlika villkor.

¹⁷ Kommittén för avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor "PM om utkast till allmän rekommendation om rätten till utbildning för flickor och kvinnor" (2014).

¹⁸ Kommittén för barnets rättigheter, allmän kommentar nr 14 (2013) om barnets rätt att få sitt bästa satt i främsta rummet.

Det gäller deras eget lärande och individuella utbildningsplaner, inom ramen för pedagogik i klassrummet, via skolråd, vid utvecklingen av riktlinjer och system för skolan samt vid utvecklingen av den bredare utbildningspolitiken.¹⁹

48

Artikel 8 manar till åtgärder för att öka medvetenheten om och att utmana hinder i form av stereotyper, fördomar och skadliga sedvänjor som rör personer med funktionsnedsättning.

Särskild uppmärksamhet ska riktas mot hinder som påverkar kvinnor och flickor med funktionsnedsättning och personer med intellektuell funktionsnedsättning samt dem med behov av intensivt stöd. Sådana hinder försvårar både tillträde och tillgång till utbildningssystemet och möjligheten till effektiv inläring inom det.

Kommittén konstaterar att en del föräldrar till barn med funktionsnedsättning flyttar sina barn från inkluderande skolor. Sådana beslut bygger på bristande medvetenhet om och förståelse för innebörden av funktionshinder.

Konventionsstaterna måste

- vidta åtgärder för att skapa en samhällskultur som värdesätter mångfald, delaktighet och involvering
- lyfta fram inkluderande utbildning som ett sätt att uppnå målet om utbildning av god kvalitet för alla studerande, oavsett om de har en funktionsnedsättning eller inte, för föräldrar, lärare, skolförvaltningar, lokalsamhället och samhället i stort
- säkerställa att det finns mekanismer för att skapa respekt för rättigheter för personer med funktionsnedsättning på alla nivåer i utbildningssystemet och bland föräldrar och allmänheten.

Civilsamhället, i synnerhet organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning, bör vara involverade i alla aktiviteter för ökad medvetenhet.

49

Artikel 9 och artikel 24 hänger nära samman. Tillgänglighet är en förutsättning för att personer med funktionsnedsättning fullt ut och på jämlika villkor ska kunna delta i samhället. I praktiken kan personer med funktionsnedsättning inte

¹⁹ Kommittén för barnets rättigheter, allmän kommentar nr 12 (2009) om barnets rätt att bli hörd.

åtnjuta sin rätt till inkluderande utbildning om det saknas tillgängliga miljöer, till exempel tillgängliga skolor och alla andra platser där utbildning äger rum, tillgänglig kollektivtrafik, tillgängliga tjänster och tillgänglig information och kommunikationsteknik.

Former och medel för undervisning bör vara tillgängliga och bör utföras i tillgängliga miljöer. Hela miljön där studerande med funktionsnedsättning är i en lärandesituation måste utformas på ett sätt som främjar inkludering. Inkluderande utbildning är också i sig ett kraftfullt verktyg för att främja tillgänglighet och universell utformning.

50

Kommittén uppmanar konventionsstaterna att uppmärksamma den allmänna kommentaren nummer 1 om likhet inför lagen och betonar att inkluderande utbildning gör det möjligt för elever med funktionsnedsättning att uttrycka sin vilja och sina önskemål, i synnerhet för dem som har psykosociala eller intellektuella funktionsnedsättningar.

Konventionsstaterna måste säkerställa att inkluderande utbildning ger stöd för elever med funktionsnedsättning så att de kan bygga upp sitt självförtroende när det gäller att utöva sin rättskapacitet. Konventionsstaterna måste tillhandahålla det stöd som behövs på alla utbildningsnivåer för att minska behovet av framtida stöd om eleverna så önskar.

51

Personer med funktionsnedsättning, särskilt kvinnor och flickor, riskerar i oproportionerligt hög grad att utsättas för våld och övergrepp. Det kan handla om fysisk och förnedrande bestraffning från utbildningspersonal, till exempel restriktioner och isolering, samt mobbning från andra i och på vägen till skolan.

För att ge verkan åt artikel 16 krävs det att konventionsstaterna vidtar alla lämpliga åtgärder för att ge skydd mot och förebygga alla former av utnyttjande, våld och övergrepp, däribland sexuellt våld, som riktas mot personer med funktionsnedsättning. Åtgärderna måste ta hänsyn till ålder, kön och funktionsnedsättning.

Kommittén håller starkt med om rekommendationerna från kommittén för barnets rättigheter, kommittén för mänskliga rättigheter och kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter om att konventionsstaterna måste förbjuda alla former av fysisk bestraffning och grym, omänsklig eller

förnedrande behandling i alla sammanhang, bland annat i skolor, och säkerställa att det finns verkningsfulla sanktioner mot dem som begår sådana handlingar.²⁰

Kommittén uppmuntrar skolor och lärosäten att involvera eleverna, däribland elever med funktionsnedsättning, i att utveckla riktlinjer för exempelvis tillgängliga skyddsmekanismer. Detta för att hantera disciplinåtgärder och mobbning, bland annat mobbning på nätet, eftersom det är något som ökar i vardagen för studerande och då särskilt barn.

52

Inkluderande utbildning förutsätter ett erkännande av den rätt som personer med funktionsnedsättning har att leva, inkluderas och vara delaktiga i samhället (artikel 19). Det krävs också ett erkännande av den jämlika rätt som personer med funktionsnedsättning har till familjeliv eller, om inte det är möjligt, alternativ omsorg i lokalsamhället.

Barn som är omhändertagna av en konventionsstat och till exempel bor i familjehem eller på boendeinstitutioner med omvårdnad, måste garanteras rätten till inkluderande utbildning och rätten att överklaga beslut som konventionsstaten fattar och som nekar dem rätten till inkluderande utbildning. Alltför många personer med funktionsnedsättning lever under lång tid på institutioner och saknar tillgång till tjänster i lokalsamhället, bland annat utbildning. De har inte heller möjlighet att utnyttja sin rätt till familjeliv, att leva i närsamhället, föreningsfrihet, skydd från våld samt tillträde och tillgång till rättssystemet.

53

För att inkluderande utbildning ska kunna förverkligas i praktiken måste personer med funktionsnedsättning garanteras möjligheten att röra sig fritt och oberoende (artikel 20).

När transporter inte är enkla att tillgå eller när det inte finns personlig assistans som kan stödja tillträde och tillgång till utbildningsinstitutioner, måste personer med funktionsnedsättning få adekvat träning i att ta sig fram för att främja deras oberoende. Det gäller särskilt blinda och personer med synnedsättning. Konventionsstaterna bör också se till att personer med funktionsnedsättning har

²⁰ Kommittén för barnets rättigheter, allmän kommentar nr 8 (2006) om barnets rätt till skydd mot kroppslig bestraffning och andra grymma eller förnedrande former av bestraffning.

möjlighet att skaffa hjälpmedel och utrustning för att kunna orientera sig till en rimlig kostnad.

54

En väsentlig del i möjligheten att fullt ut dra nytta av utbildning är att rätten för personer med funktionsnedsättning att åtnjuta bästa möjliga hälsa utan diskriminering är uppfylld (artikel 25). Möjligheten att delta i lärmiljöer och möjligheten till effektiv inläring hotas allvarligt av bristen på tillgång till hälsa samt lämplig behandling och vård.

Konventionsstaterna bör införa program för hälsa, hygien och näringslära med ett jämställdhetsperspektiv som är integrerat i utbildningen och som gör det möjligt att kontinuerligt övervaka alla hälsobehov. Sådana program bör utvecklas utifrån principerna om universell utformning och tillgänglighet, och de bör erbjuda regelbundna besök hos skolsköterska och hälsoundersökningar, samt bygga upp samarbeten i lokalsamhället. Personer med funktionsnedsättning måste på jämlika villkor ges sexualundervisning som är heltäckande, inkluderande och lämplig för deras ålder. Undervisningen ska bygga på forskning och normer för mänskliga rättigheter och ges i tillgängliga format.

55

Konventionsstaterna måste vidta effektiva åtgärder för att tillhandahålla habiliterings- och rehabiliteringstjänster inom utbildningssystemet. Det innefattar tjänster som är hälso- och sjukvårdsrelaterade, yrkesrelaterade, fysiska, sociala och rådgivande samt andra tjänster (artikel 26).

Sådana tjänster måste sättas in så tidigt som möjligt och innefatta en tvärdisciplinär bedömning av den studerandes styrkor. De måste bidra till största möjliga oberoende, självständighet och respekt för individens värdighet. De ska se till individens fullständiga fysiska, mentala, sociala och yrkesmässiga möjligheter samt behov av inkludering och delaktighet i alla hänseenden. Kommittén betonar vikten av insatser som bidrar till att utveckla rehabilitering i närsamhället^{ö19} som omfattar tidig identifiering, samt kamratstöd.

56

En inkluderande utbildning av hög kvalitet måste förbereda personer med funktionsnedsättning inför arbetslivet genom att stödja dem att förvärva kunskaper, färdigheter och det självförtroende som behövs för att delta på den öppna arbetsmarknaden, och i en öppen, inkluderande och tillgänglig arbetsmiljö (artikel 27).

57

Möjligheterna till fullständig delaktighet i det politiska och offentliga livet ökar genom att rätten till inkluderande utbildning förverkligas.

Läroplaner för alla studerande måste innehålla ämnet medborgarskap och ge färdigheter när det gäller att föra sin egen talan och företräda sig själv, eftersom det är en fundamental grund för att kunna delta i politiska och samhällseliga processer. I det offentliga livet ingår möjligheten att bilda och delta i studentorganisationer såsom studentkårer. Konventionsstaterna bör främja en miljö där personer med funktionsnedsättning kan bilda, gå med i samt fullständigt och i praktiken delta i sådana studentorganisationer via den kommunikationsform som de behärskar och på det språk de önskar (artikel 29).

58

Konventionsstaterna måste avlägsna hinder och främja tillgänglighet och tillgång till inkluderande möjligheter för personer med funktionsnedsättning att delta på jämlika villkor i lek, rekreation och idrott inom skolsystemet, och i fritidsaktiviteter i andra lärmiljöer (artikel 30).²¹

Det måste finnas lämpliga åtgärder på plats i lärmiljön för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning har möjlighet att få tillträde och tillgång till kulturliv, och att de kan utveckla och använda sin kreativa, konstnärliga och intellektuella potential. Detta är inte bara för deras egen skull utan också för att det berikar samhället. Sådana åtgärder måste säkerställa att personer med funktionsnedsättning har rätt till erkännande av sin egen kulturella och språkliga identitet, till exempel teckenspråk och dövkultur.

²¹ Kommittén för barnets rättigheter, allmän kommentar nr 17 (2013) om barnets rätt till vila, fritid, lek och rekreation samt till det kulturella och konstnärliga livet.

V. Implementering på nationell nivå

59

Kommittén har identifierat ett antal utmaningar som konventionsstaterna ställs inför när de ska implementera artikel 24. För att det ska gå att implementera och upprätthålla ett inkluderande utbildningssystem för alla personer med funktionsnedsättning behövs följande åtgärder på nationell nivå:

60

Ansvar på alla nivåer för utbildning, för personer med funktionsnedsättning och för andra, måste ligga på utbildningsdepartementet. I många länder är utbildning för personer med funktionsnedsättning i dag lågt prioriterad och sköts av departement för social välfärd och hälsa. Det har resulterat i en mängd brister, bland annat exkludering från allmän lagstiftning, riktlinjer, planeringsinsatser och resurser. Bristerna visar sig också i lägre investering per capita för utbildning för personer med funktionsnedsättning, brist på övergripande och enhetliga strukturer som stöd för inkluderande utbildning, brist på integrerad datainsamling om hur många som skriver in sig, fullgör utbildningen och når målen samt ett misslyckande i att utveckla lärarutbildningar för inkludering.

Konventionsstaterna måste vidta skyndsamma åtgärder för att placera ansvaret för utbildning för elever med funktionsnedsättning under utbildningsdepartementet.

61

Konventionsstaterna måste säkerställa ett omfattande och sektorsövergripande åtagande för inkluderande utbildning inom hela regeringen. Det kan inte förverkligas av utbildningsdepartementet ensamt.

Alla relevanta departement och kommissioner vars ansvar täcker de materiella artiklarna i konventionen måste åta sig att arbeta för och anpassa sin förståelse av vad ett inkluderande utbildningssystem innebär för att uppnå ett integrerat arbetssätt och för att kunna samarbeta mot en gemensam agenda. Konventionsstaterna måste ta fram åtgärder för att fördela ansvaret mellan alla inblandade departement för att upprätthålla deras åtaganden. De bör också upprätta samarbeten med tjänsteleverantörer, organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning, medier, civila samhällsorganisationer, lokala myndigheter, studentföreningar och studentförbund, universitet och lärarutbildningar.

62

Konventionsstaterna måste implementera eller införa lagstiftning på alla nivåer som bygger på den människorättsbaserade modellen om funktionshinder och fullt ut uppfyller artikel 24. Kommittén påminner om att det enligt artikel 4, paragraf 5 krävs att federala stater säkerställer att artikel 24 implementeras utan begränsningar eller undantag i alla delar av konventionsstaten.

63

Konventionsstaterna måste införa ett omfattande och samordnat ramverk för lagstiftning och riktlinjer när det gäller inkluderande utbildning, tillsammans med en tydlig och adekvat tidsram för implementeringen, samt sanktioner om dessa inte följs. Ramverket måste ta upp frågor som rör flexibilitet, mångfald och jämlikhet inom alla utbildningsinstitutioner och för alla elever, och måste identifiera ansvarsområden på alla offentliga nivåer. De väsentliga beståndsdelarna i ramverket kommer att vara:

- a) Överensstämmelse med internationella normer för mänskliga rättigheter.
- b) En tydlig definition av inkludering och dess särskilda mål på alla utbildningsnivåer. Principer och metoder för inkludering måste betraktas som oundgängliga för att reformera utbildningssystemet och inte bara hanteras som separata insatser.
- c) En grundläggande rätt till inkluderande utbildning som en väsentlig del i ramverket för lagstiftning. Bestämmelser som exempelvis definierar vissa kategorier av studerande som "obildbara" måste upphävas
- d) En garanti för elever med och utan funktionsnedsättning att ha samma rätt till tillträde och tillgång till inkluderande undervisningsmöjligheter inom det allmänna utbildningssystemet. För enskilda elever gäller det också tillgång till de stödtjänster som behövs på alla nivåer.
- e) Ett krav på att utforma och bygga alla nya skolor så att de följer principerna för universell utformning genom tillgänglighetsnormer, samt att det finns en tidsram för att anpassa befintliga skolor så att de följer kommitténs allmänna kommentar nummer 2. Konventionsstaterna uppmanas att använda offentlig upphandling vid implementeringen av den här delen av ramverket.
- f) Införandet av omfattande kvalitetsnormer för inkluderande utbildning samt övervakningsmekanismer med ett inkluderande funktionshinderspersion för att följa upp framstegen vid implementering på alla nivåer. Det handlar också om att säkerställa att riktlinjer och program implementeras och att de understöds av de investeringar som behöver göras.

- g) Införandet av tillgängliga övervakningsmekanismer^{ö20} som finns till hands för att säkerställa att riktlinjer implementeras och att erforderliga investeringar görs.
- h) Ett erkännande av behovet av skäliga åtgärder för att främja inkludering, som bygger på normer för mänskliga rättigheter snarare än effektivt användande av resurser, tillsammans med sanktioner när skäliga åtgärder inte tillhandahålls.
- i) Ett klart ställningstagande för att inkludering är ett konkret mål i all lagstiftning som potentiellt kan påverka inkluderande utbildning.
- j) Ett konsekvent ramverk för att tidigt identifiera, bedöma och ge det stöd som behövs för att göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att trivas och utvecklas i inkluderande lärmiljöer.
- k) Ett åtagande för lokala myndigheter att planera för och tillhandahålla tillgängliga format samt former och medel för kommunikation för alla elever, däribland personer med funktionsnedsättning. Detta ska ske inom inkluderande sammanhang och lektioner, bland annat på det bäst lämpade språket.
- l) Lagstiftning som garanterar att alla personer med funktionsnedsättning, däribland barn med funktionsnedsättning, har rätt att göra sin röst hörd inom utbildningssystemet och att hänsyn tas till deras åsikter. Det kan till exempel ske genom skolråd, styrande organ, lokala och nationella regeringar^{ö21} samt genom mekanismer som gör det möjligt att ifrågasätta och överklaga beslut som rör utbildning.
- m) Inrättande av samarbeten och samordning mellan alla intressenter, däribland personer med funktionsnedsättning via organisationer som företräder dem, olika myndigheter, utvecklingsorganisationer, icke-statliga organisationer samt föräldrar eller vårdnadshavare.

64

Lagstiftningen måste ha stöd av en plan för utbildningssektorn som specificerar implementeringsprocessen för ett inkluderande utbildningssystem och som utvecklas i samråd med personer med funktionsnedsättning, inklusive barn, genom de organisationer som företräder dem.

Planen bör innehålla en tidsram och mätbara mål samt åtgärder som säkerställer konsekvens. Den bör omfatta resultat från en omfattande analys av den aktuella situationen med avseende på inkluderande utbildning, för att tillhandahålla en utgångspunkt att göra framsteg utifrån. Analysen bör innehålla

uppgifter om till exempel nuvarande budgetanslag, kvaliteten på datainsamlingen, antalet barn med funktionsnedsättning som inte går i skolan, utmaningar och hinder, befintliga lagar och riktlinjer samt viktiga frågor för såväl personer med funktionsnedsättning som deras familjer och konventionsstaten.

65

Konventionsstaterna måste införa oberoende, effektiva, tillgängliga, transparenta, säkra och verkställbara mekanismer för efterlevnad och rättsmedel att ta till vid kränkningar av rätten till utbildning.

Personer med funktionsnedsättning måste ha tillträde och tillgång till rättssystem som kan anpassa sig efter personer med funktionsnedsättning och som kan hantera ärenden som rör funktionshinder. Konventionsstaterna måste också, med hjälp av organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning, säkerställa att information om rätten till utbildning och om hur man ifrågasätter nekanden och kränkningar sprids till och görs offentlig för personer med funktionsnedsättning.

66

Inkluderande utbildning är oförenligt med institutionalisering.

Konventionsstaterna måste engagera sig i en välplanerad och strukturerad process för avinstitutionalisering. En sådan process måste behandla följande:

- En ordnad övergång med en tydlig tidsram.
- Införandet av ett lagstiftningskrav om att utveckla lokalsamhällets tjänster.
- Omdirigera medel och införa ett tvärsektorielt ramverk som stödjer och stärker tjänster i lokalsamhället.
- Stöd till familjer.
- Samarbete och arbete i samråd med organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning, däribland barn, och även föräldrar eller vårdnadshavare till personer med funktionsnedsättning.

I väntan på avinstitutionaliseringsprocessen bör personer på boendeinstitutioner få tillgång till inkluderande utbildning med omedelbar verkan genom kontakt med inkluderande utbildningsinstitutioner i lokalsamhället.

67

Åtgärder som görs tidigt i barndomen kan vara särskilt värdefulla för barn med funktionsnedsättning, eftersom de stärker deras möjlighet att dra nytta av

utbildningen och främjar att de skrivs in i och närvarar vid utbildning. Alla sådana åtgärder måste garantera respekten för barnets värdighet och självständighet.

I linje med Agenda 2030 för hållbar utveckling, inklusive det fjärde globala hållbarhetsmålet, uppmanas konventionsstaterna att säkerställa att barnen tidigt får tillgång till utveckling genom omsorg och förskoleverksamhet av god kvalitet. De uppmanas också att tillhandahålla stöd och utbildning till föräldrar och vårdnadshavare som har små barn med funktionsnedsättning. Om små barn med funktionsnedsättning identifieras och får stöd tidigt är chansen större till smidiga övergångar till inkluderande förskole- och grundskolesammanhang. Konventionsstaterna måste säkerställa samordning mellan alla relevanta departement, myndigheter och organ, och detsamma gäller organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning och andra icke-statliga samarbetsorganisationer.

68

I enlighet med artikel 31 måste konventionsstaterna samla in lämpliga uppdelade data för att kunna skapa riktlinjer, planer och program som gör att de kan uppfylla sina åtaganden enligt artikel 24.

Konventionsstaterna måste införa åtgärder för att hantera bristen på korrekta data om förekomsten av personer med olika funktionsnedsättningar. De måste också införa åtgärder för att hantera bristen på tillräcklig forskning och tillräckliga data med kvalitet som har att göra med tillgången och tillträdet till, varaktigheten för och framstegen inom utbildning samt tillhandahållandet av skäliga åtgärder och resultaten av dem. Data från folkräkning och enkäter samt administrativ data, däribland Education Management Information System^{ö22}, måste fånga in information om studerande med funktionsnedsättning, även om dem som fortfarande bor på institutioner.

Konventionsstaterna bör också samla in uppdelade data om och belägg för de hinder som gör att personer med funktionsnedsättning inte har tillträde och tillgång till inkluderande utbildning av god kvalitet, och inte stannar kvar och gör framsteg där. Detta skulle göra det möjligt att vidta effektiva åtgärder för att avlägsna sådana hinder. Konventionsstaterna måste anta strategier för att se till att personer med funktionsnedsättning inte exkluderas vid standardinsamlingar av kvantitativa och kvalitativa data. Strategierna behöver även

hantera vissa föräldrars ovilja att medge att de har ett barn med funktionsnedsättning, en lägre grad av födelseregistrering och osynliggörandet av personer på institutioner.

69

Konventionsstaterna måste avsätta tillräckliga ekonomiska och mänskliga resurser under hela den tid som planer utvecklas, både planer för utbildningssektorn och sektorsövergripande planer för att bidra till att implementera inkluderande utbildning som överensstämmer med ett gradvist förverkligande.

Konventionsstaterna måste reformera sina styrsystem och mekanismer för finansiering för att säkerställa rätten till utbildning för alla personer med funktionsnedsättning. Konventionsstaterna bör också anslå medel genom att använda befintliga mekanismer i offentlig upphandling och vid samarbete med den privata sektorn. De anslagna medlen måste prioritera bland annat följande åtgärder:

- Säkerställa adekvata resurser för att göra befintliga lärmiljöer tillgängliga inom en bestämd tid.
- Investera i lärarutbildningar för inkludering.
- Se till att det finns skäligen åtgärder.
- Tillhandahålla tillgänglig skoltransport.
- Skapa tillgång till lämpliga och tillgängliga läroböcker, undervisnings- och lärmaterial.
- Säkerställa tillgången till hjälpmedel och teckenspråk.
- Genomföra initiativ för ökad medvetenhet för att ta itu med stigma och diskriminering, särskilt mobbning i lärmiljöer.

70

Kommittén uppmanar konventionsstaterna att föra över resurser från segregerade miljöer till inkluderande miljöer.

Konventionsstaterna bör utveckla en finansieringsmodell som innebär att det anslås resurser och ges incitament för att inkluderande lärmiljöer ska tillhandahålla nödvändigt stöd till personer med funktionsnedsättning. När det gäller att avgöra hur finansieringen ska gå till är det viktigt att utgå från den befintliga lärmiljön och behoven hos de potentiella elever med funktionsnedsättning som påverkas av den.

71

En utbildningsprocess måste inledas för att alla lärare på förskole-, grundskole- och gymnasienivå samt inom högre utbildning och yrkesutbildning ska få den grundläggande kompetens och de värderingar som behövs för att de ska kunna arbeta i inkluderande lärmiljöer. Det innebär att både förberedande utbildning och fortbildning behöver anpassas för att lärarna ska kunna utveckla lämpliga färdighetsnivåer på så kort tid som möjligt och därmed underlätta övergången till ett inkluderande utbildningssystem. Alla lärare måste ges särskild utbildning som förbereder dem för att arbeta i inkluderande miljöer, och även praktisk erfarenhetsbaserad inläring, så att de kan utveckla sina färdigheter och känna sig trygga med att de kan lösa olika problem och utmaningar i samband med inkludering.

Kärninnehållet i lärarutbildningen måste skapa en grundläggande förståelse hos lärarna för mänsklig mångfald, tillväxt och utveckling. Utgångspunkten ska vara en människorättsbaserad modell om funktionshinder och inkluderande pedagogik som innefattar att identifiera studerandes funktionsförmåga (styrkor, förmågor och inlärningsstilar) för att säkerställa att de kan delta i inkluderande lärmiljöer. Lärarutbildningen bör innehålla undervisning om att använda lämpliga alternativa och kompletterande medel, sätt och format för kommunikation, till exempel punktskrift, text i stor stil, tillgängliga multimedieverktyg, lättläst, klarspråk, teckenspråk och dövkultur, pedagogiska material och undervisningstekniker som fungerar som stöd för personer med funktionsnedsättning. Lärarna behöver dessutom få praktisk vägledning och stöd när det gäller bland annat att

- ge individuella instruktioner
- undervisa om samma innehåll på olika sätt för att anpassa sig efter varje individs egen inlärningsstil och unika förmåga
- utveckla och använda individuella utbildningsplaner som stöd vid särskilda inlärningsbehov
- införa en pedagogik som utgår från de studerandes utbildningsmål.

72

Inkluderande utbildning medför ett behov av stöd- och resurssystem för lärare på utbildningsinstitutioner på alla nivåer. Sådana system kan innefatta samarbete mellan närliggande utbildningsinstitutioner som högskolor och universitet, främjande av samarbetsmetoder som lärarlag, studiegrupper, gemensam bedömning av de studerande, kamratstöd och utbyten samt

partnerskap med civilsamhället. I de fall det är lämpligt kan föräldrar eller vårdnadshavare till studerande med funktionsnedsättning bidra till att utveckla och implementera inlärningsprogram, till exempel individuella utbildningsplaner. De kan spela en viktig roll och ge råd och stöd till lärare när det gäller att tillhandahålla stöd till enskilda studerande, men det får aldrig vara en förutsättning för tillträde och tillgång till utbildningssystemet.

Konventionsstaterna bör utnyttja alla tänkbara källor till stöd för lärare, till exempel organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning, elever med funktionsnedsättning samt personer i lokalsamhället. De kan bidra stort genom kamrathandledning, samarbeten och problemlösning. Att involvera sådana personer ger en extra resurs i klassrummet och kan också innebära att det knyts kontakter mellan skolan och lokalsamhället. Det är i sin tur ett sätt att riva hinder och göra lärare mer medvetna om och mottagliga för styrkor och behov hos studerande med funktionsnedsättning.

73

Myndigheter på alla nivåer måste ha den kapacitet, det engagemang och de resurser som krävs för att implementera lagar, riktlinjer och program som stödjer inkluderande utbildning.

Konventionsstaterna måste säkerställa att utbildning utvecklas och genomförs för alla berörda myndigheter, dels om deras ansvar enligt lag, dels för att de ska få förståelse för rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Här följer några exempel på vilka färdigheter och vilken kunskap och förståelse som behövs för att implementera riktlinjer och metoder för inkluderande utbildning:

- Förståelse för innebörden av rätt till inkluderande utbildning och målen med den.
- Kunskap om relevant lagstiftning och relevanta riktlinjer på nationell och internationell nivå.
- Utveckling av lokala inkluderande utbildningsplaner, samarbeten och partnerskap.
- Stöd och vägledning för, och tillsyn av, lokala utbildningsinstitutioner och för övervakning och utvärdering.

74

Inkluderande utbildning av god kvalitet medför ett behov av metoder för att bedöma och övervaka de studerandes framsteg som tar hänsyn till de hinder

som studerande med funktionsnedsättning möter. Konventionella bedömnings-system med resultat från standardiserade prestationstest som enda bedömningsgrund för såväl studerande som skolor kan vara till nackdel för studerande med funktionsnedsättning. Tonvikten bör i stället ligga på individuella framsteg mot breda mål. Med lämpliga undervisningsmetoder, lämpligt stöd och lämpliga åtgärder kan alla läroplaner anpassas så att de uppfyller behoven hos alla studerande, däribland personer med funktionsnedsättning. Inkluderande system för bedömning av studerande kan stärkas genom ett system för individualiserat stöd.

75

För att uppfylla kraven i artikel 33 och mäta framstegen när det gäller att förverkliga rätten till utbildning genom införandet av ett inkluderande utbildningssystem, måste konventionsstaterna utveckla ett övervakningsramverk med indikatorer för struktur, process och resultat.

Varje indikator måste ha särskilda riktmärken och mål i enlighet med det fjärde globala hållbarhetsmålet.²² Personer med funktionsnedsättning bör, genom de organisationer som företräder dem, vara involverade både i att avgöra vilka indikatorer som ska användas och i att samla in data och statistik. Strukturindikatorerna bör mäta vilka hinder som finns för inkluderande utbildning och inte enbart samla in data uppdelade efter funktionsnedsättning. Processindikatorer gör det möjligt att övervaka hur övergången fortskrider. Indikatorerna kan gälla bland annat förändringar av tillgängligheten i fysiska miljöer, anpassningar av läroplaner eller lärarutbildning.

Det måste också införas resultatindikatorer, till exempel hur många procent av studerande med funktionsnedsättning i inkluderande skolmiljöer som tar examen, och hur många procent av studerande med funktionsnedsättning som kommer in på gymnasiet. Konventionsstaterna bör också överväga att mäta utbildningskvaliteten med hjälp av exempelvis de fem dimensioner som Unesco rekommenderar och som tar upp respekten för rättigheter, likvärdighet, relevans, meningsfullhet, effektivitet och effekt. De kan också överväga att övervaka positiv särbehandling som kvotering och incitament.

²² Kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter, Human Rights Indicators: a Guide to Measurement and Implementation (New York och Genève, 2012).

76

Kommittén konstaterar att utbildning inom privat sektor växer i många länder. Konventionsstaterna måste erkänna att rätten till inkluderande utbildning gäller all utbildning, inte bara om den tillhandahålls av offentliga myndigheter.

Konventionsstaterna måste vidta åtgärder som skyddar mot överträdelser av rättigheter från tredje parter, till exempel näringslivet. När det gäller rätten till utbildning måste sådana åtgärder behandla åtagandet att garantera inkluderande utbildning, och vid behov även involvera lagstiftning och regleringar, övervakning, översyn och verkställande. De måste också anta riktlinjer som ringar in hur företag kan påverka möjligheten för personer med funktionsnedsättning att fullständigt och i praktiken åtnjuta och utöva sina rättigheter. Utbildningsinstitutioner, däribland privata utbildningsinstitutioner och företag, bör inte kräva extra avgifter för tillgänglighet eller skäliga åtgärder.

Noteringar från översättningsprocessen (ö1 till ö22)

För att bevara samma nummerordning som notapparaten i det engelska originalet, ligger de noteringar som gjorts i översättningsprocessen samlade under detta avsnitt.

ö1: equal översätts jämlik/a/t när det handlar om en process eller förutsättningar som måste se olika ut för att alla ska kunna uppnå samma mål.

I den svenska konventionsöversättningen översätts equal med lika.

ö2: det fjärde globala hållbarhetsmålet inom FN:s Agenda 2030.

ö3: begreppet "learner" översätts med "elev". Elev i denna kommentar innefattar alla som lär sig, oavsett ålder eller nivå. Se vidare för resonemang om begreppet "learner": UDL changes in guidelines 2.0 resonemang om att frånga "student" på grund av ett det var för snävt:

<http://www.udlcenter.org/aboutudl/udlguidelines/changes>

ö4: "access to" översätts när det är lämpligt med "tillträde och tillgång till" för att harmoniera med översättningen av "Allmän kommentar nr 2 (2014) om artikel 9 om Tillgänglighet".

ö5: avsteg från konventionsöversättningen: reasonable accommodation översätts med skäliga åtgärder i stället för "skälig anpassning" från originalöversättningen av konventionen. Det är det begrepp som numer används i den svenska diskrimineringslagen. Viktigt är att tydliggöra att skäliga åtgärder enligt konventionen har en vidare betydelse än skäliga åtgärder för tillgänglighet inom ramen för diskrimineringsformen bristande tillgänglighet.

ö6: olika utbildningsnivåer utgår ifrån svenska förhållanden.

ö7: "obligation" översätts med åtagande, enligt denna konventions och andra konventioners översättningar. Begreppet skyldighet är ett alternativ och stämmer bättre överens med begreppspar skyldighetsbärare och rättighetsbärare.

ö8: ordet ras anses vanligen inte vara neutralt i en svensk kontext med det är det ord som används i konventionsöversättningar och därför används ordet även här. I den svenska diskrimineringslagen finns sju diskrimineringsgrunder:

kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder.

ö9: i konventionens artikel 33.3 används det starkare verbet shall/ska, men i kommentaren används should/bör.

ö10: begreppet ”gender” översätts med kön eftersom det är det begrepp som förekommer i konventionsöversättningen. På flera ställen skulle det möjligen vara bättre med genus för att beskriva den sociala konstruktionen av kön, men denna översättning följer konventionen. Det är dessutom det begrepp som förekommer i diskrimineringslagen.

ö11: översättningen följer den svenska översättningen av Marrakechfördragets fullständiga namn.

ö12: anpassbarhet syftar på att systemet (inte individen) ska kunna anpassa sig och vara flexibelt inför olika personers förutsättningar och sätt att lära sig.

ö13: engelska originalet: ”one size fits all”

ö14: avvikelse från konventionsöversättningens ”med synskada”. Här används begreppet ”med synnedsättning” efter avstämning med Synskadades Riksförbund.

ö15: avvikelse från konventionsöversättningen ”rörelse- och orienteringsförmåga”. Orienteringsförmåga och att kunna ta sig fram beskriver innebörden bättre då det inte handlar om rörelse i sig utan om att en person med synnedsättning ska kunna ta sig fram.

ö16: Education 2030 Framework for Action är Unescos handlingsprogram för utbildning i enlighet med de globala hållbarhetsmålen. Se t.ex. <http://www.unesco.se/nya-riktlinjer-och-fortsatt-reformering-resultat-fran-generalkonferensen/>

ö17: avvikelse från den svenska konventionsöversättningen. I art 6 översätts empowerment med ”att stärka den egna förmågan”. Här används begreppet egenmakt som numer används i svenskan. ”Att öka den egna förmågan” riskerar att förstås som att det handlar om att kompensera funktionsnedsättningen i sig, då det egentligen handlar om att ta bort hindren som förhindrar egenmakten.

ö18: Kommittén för barnets rättigheter, allmän kommentar 14, paragraf 4
”Kommittén förväntar sig att konventionsstaterna uppfattar begreppet utveckling
”som ett helhetsbegrepp vilket omfattar barnets fysiska, psykiska, andliga,
moraliska och sociala utveckling” (allmän kommentar nr 5, punkt 12)”.

ö19: engelska originalet: community based rehabilitation.

ö20: engelska originalet: ”The introduction of accessible monitoring
mechanisms to ensure the implementation of policies and the provision of the
requisite investment;”. Vi tror att “accessible” är en felskrivning och att det i
själva verket ska stå “accessibility”. När man läser 63 f) och g) tillsammans,
blir det en logisk följd att först införa kvalitetsnormer och därefter införa en
mekanism som övervakar tillgänglighet. Enligt den danske kommittémed-
lemmen handlar det just om en övervakningsmekanism som ska övervaka
tillgänglighet. Vi har dock inte fått detta officiellt bekräftat från kommittén och
följer därför det som står i originalet.

ö21: detta måste tolkas utifrån varje lands kontext och var ansvaret för
utbildning ligger.

ö22: Education Management Information System är ett av Unesco skapat
informationshanteringssystem inom utbildning. Se vidare:
[http://www.unesco.org/new/en/education/themes/planning-and-managing-
education/policy-and-planning/emis/](http://www.unesco.org/new/en/education/themes/planning-and-managing-education/policy-and-planning/emis/)

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Allmän kommentar nr 4 om rätten till inkluderande utbildning

Svensk översättning

Översättning till svenska av Article 24: Right to inclusive education,
framtagen av FN:s kommitté för rättigheter för personer med
funktionsnedsättning.

Översättningen följer originalets struktur för att det ska gå att läsa
dokumenten parallellt.